

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки дошкільної та початкової освіти

Дипломна робота

магістра
(освітній ступінь)

на тему «Формування естетичного світосприймання майбутніх вихователів
дітей дошкільного віку у процесі
вивчення природи рідного краю»

Виконав: студент 2 курсу, групи ДО-2м(з)
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»

Криж Я.Є.

Керівник: Пинзеник О.М.

Рецензент: Пермінова Л.А.

Мукачево – 2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СВІТОСПРИЙМАННЯ	12
1. 1. Теоретичний аналіз основних підходів до проблеми формування естетичного світосприймання	12
1. 2. Сутність та структура естетичного світосприймання як педагогічного явища	23
1. 3. Особливості процесу формування естетичного світосприймання у процесі вивчення природи рідного краю	30
Розділ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СВІТОСПРИЙМАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ	41
2. 1. Вивчення рівня сформованості естетичного світосприймання	41
2. 2. Організаційно-педагогічні умови формування естетичного світосприймання у процесі вивчення природи рідного краю	55
2. 3. Аналіз результатів педагогічного експерименту	65
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75
ДОДАТКИ	84

ВСТУП

Кардинальні суспільно-політичні зрушення, віртуальний світ, тотальна технологізація та модернізація життя мають вирішальний вплив на свідомість молоді, породжують небезпеку духовно-естетичного вакууму. В умовах гуманістичного розвитку сучасної педагогічної освіти акцентується увага на цілісному розвитку особистості, її духовних та пізнавальних здібностях, прилученні до універсальних цінностей культури на основі партнерства в навчально-виховному процесі. У Національній доктрині розвитку освіти підкреслюється, що одним з найважливіших напрямків освіти повинно стати все, що пов'язане з духовним та естетичним формуванням молодого покоління.

Сучасний розвиток вищої педагогічної освіти передбачає розв'язання проблем гуманізації та гуманітаризації навчально-виховного процесу у ЗВО, насамперед, шляхом підвищення рівня духовної культури особистості майбутнього педагога, розширення його світоглядних орієнтирів, формування морально-естетичних ідеалів і переконань, сприймання світу та прагнення до його зміни за законами краси. У системі пріоритетів розвитку українського суспільства удосконалення педагогічної підготовки в цьому аспекті постає як одне із найголовніших завдань. Сьогодні, коли в галузі естетики відбувається загострення боротьби різних напрямів мистецтва, а в суспільстві відчувається падіння моралі серед молоді, формування моральної та естетичної культури майбутнього вихователя дітей дошкільного віку має бути випереджувального характеру.

Проблема морально-естетичного виховання молоді розглядається під різними кутами зору філософами, педагогами, психологами, зокрема: світоглядні аспекти (В. Андрущенко, Є. Бистрицький, Г. Васянович, М. Каган, П. Саух), формування естетичної культури особистості (С. Кононанець, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Отич, О. Рудницька); взаємозв'язок та взаємозалежність мистецьких і культурних явищ (Л. Кондрашова, Л. Левчук, Л. Предтеченська, Г. Шевченко); проблема

формування естетичного ставлення учнівської молоді до природи мистецтва, людини (О. Осовська, Г. Падалка, О. Семашко); психологічні особливості сприймання художніх творів (Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, О. Запорожець, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн); взаємодія морального і естетичного у діяльності вчителя (О. Духнович, М. Корф, А. Макаренко, Я. Мамонтов, В. Сухомлинський, К. Ушинський); естетичне виховання майбутнього вчителя І. Зязюна, А. Комарова, М. Лещенко, Г.Петрова, В. Подрезова, Л.Хомич, Г. Фешина).

У зв'язку з цим набувають важливого значення дослідження, які сприяють ефективному вирішенню завдань гуманітаризації природничо-наукової освіти. Одним з напрямів таких досліджень є формування у майбутніх педагогів естетичного світосприйняття у процесі вивчення природи рідного краю.

Для розкриття поняття «естетичне світосприйняття» актуальними є наукові праці, присвячені проблемі світоглядної свідомості та її чуттєво-емоційним, вольовим, інтелектуальним та іншим компонентам (Р.Арцишевський, Є.Бистрицький, В.Іванов, С.Пролеєв, В.Табачковський, В.Шинкарук).

Проблеми естетичної культури, сутності та специфіки естетичної свідомості досліджували сучасні філософи: Г.Апресян, К.Акопян, Ю.Борев, О.Буров, В.Відгоф, С.Гольдентрихт, М.Каган, М.Киященко, М.Лейзеров, Б.Сафронов, Л.Столович, В.Личковах, Л.Печко.

Особливості та специфіку естетичного сприйняття досліджено в наукових працях І.Зязюна, В.Самохіна, Н.Бучила, Е.Братке, М.Волкова, О.Органової, Д.Кучерюка, Ж.Юзвак та ін.

Важливими для з'ясування психологічних механізмів естетичного сприйняття підлітків є роботи Б.Ананьєва, І.Беха, Л.Божович, Л.Виготського, С.Дерябо, О.Запорожець, О.Леонт'єва, Г.Пустовіта, С.Рубінштейна, В.Мухіної, А.Маслоу, К.Роджерса, В.Ясвіна.

Загальні проблеми естетичного виховання розглянуто в працях В.Бутенка, І.Гончарова, М.Гончаренка, О.Дем'янчук, Л.Масол, С.Коновець, О.Рудницької, Г.Шевченко (естетичне виховання школярів засобами мистецтва та дійсності); Т.Аболіної, Н.Вітківської, Д.Джоли, Н.Миропольської, Г.Тарасенко, А.Щербо (формування естетичної культури особистості); Н.Бутенко, С.Жупаніна (формування естетичного ставлення до природи). Питання естетичного виховання, естетичного ставлення до дійсності є об'єктом дослідження сучасних російських учених (О.Гагарін, О.Гончарук, П.Лукін, О.Овчиннікова, Л.Печко, О.Репринцев).

Проблеми естетико-екологічного сприйняття навколишнього середовища досліджено сучасними зарубіжними вченими: Е.Вільсоном, Л.Віллардом, Н.Гейлором, К.Лоренсом, А.Леопольдом, Д.Ріном, Д.Томпсоном, Р.Інгарденом, Д.Гібсоном, В.Поттером та ін.

Можливості гуманітарного потенціалу природничих дисциплін у контексті особистісно-ціннісного навчання розглянуто в працях Л.Зоріної, І.Кузнецової, Є.Левітана; наукові праці П.Бачинського, Т.Буяльської, І.Родигіної, Є.Ткаченко присвячено гуманітаризації хімії; дослідження Т.Байбари, Н.Бібік, Н.Коваль, Г.Пустовіта, Л.Шаповал присвячені проблемам гуманітаризації природознавства; проблеми гуманітаризації фізики досліджено І.Бургун, В.Данильчуком, В.І.Ільченком, Л.Клименко, О.Проказою; проблеми гуманітаризації шкільної географічної освіти висвітлено в дослідженнях С.Пальчевського, В.Пестушка, О.Плахотнік, Л.Мелько, А.Сиротенка.

Разом з тим, у практиці викладання природничих дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів ще недостатньо уваги приділяється використанню їх естетико-гуманітарного потенціалу для формування естетичного світосприйняття.

Актуальність цієї проблеми, її важливе значення для теорії й практики підготовки майбутніх педагогів зумовили вибір теми дипломної роботи:

«Формування естетичного світосприймання майбутніх вихователів дітей дошкільного віку у процесі вивчення природи рідного краю».

Об'єктом дослідження є навчально-виховний процес закладу вищої освіти.

Предмет дослідження – методика формування у майбутніх педагогів естетичного сприйняття навколишнього середовища у процесі вивчення природи рідного краю.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні, розробці й експериментальній перевірці ефективності змісту, форм та методів формування у майбутніх педагогів естетичного сприйняття навколишнього середовища в процесі вивчення природничих дисциплін.

Гіпотеза дослідження: формування у майбутніх вихователів дітей дошкільного віку естетичного сприйняття навколишнього середовища здійснюватиметься ефективно за умови застосування методики, що ґрунтується на побудові навчально-виховного процесу на принципах гуманітаризації та інтеграції природничих дисциплін; виявленні й використанні естетико-гуманітарного потенціалу природничих дисциплін; цілеспрямованого залучення до творчо-естетичної діяльності на заняттях з природничих дисциплін та в позаурочний час.

Відповідно до мети та гіпотези дослідження визначено **завдання:**

1. З'ясувати стан проблеми в педагогічній теорії та в освітній практиці.

2. Визначити сутність і структуру естетичного світосприйняття.

3. Обґрунтувати сутність і функції естетико-гуманітарного потенціалу природничих дисциплін у формуванні естетичного світосприйняття майбутніх педагогів.

4. Обґрунтувати та розробити зміст, форми й методи формування у майбутніх вихователів дітей дошкільного віку естетичного сприйняття навколишнього середовища в процесі вивчення природи рідного краю.

Методологічною основою дослідження є загальнофілософські положення про розвиток і цілісність природи, єдність природи й суспільства; філософські, психолого-педагогічні концепції естетичного виховання; гуманістичний підхід до формування естетичного світосприйняття; положення про естетико-виховну функцію навколишнього середовища.

Для вирішення поставлених завдань використовувалися такі **методи дослідження**:

теоретичні: аналіз філософської, психологічної, педагогічної літератури з досліджуваної проблеми, методи аналізу й синтезу для визначення мети, предмета, гіпотези, завдань дослідження; метод теоретичного моделювання для визначення змісту, форм та методів формування у підлітків естетичного сприйняття навколишнього середовища під час вивчення природничих дисциплін; метод аналізу програм дисциплін природознавчого циклу для виявлення естетико-гуманітарного потенціалу та можливостей його використання в процесі формування естетичного світосприйняття майбутніх педагогів;

емпіричні: методи масового збирання емпіричного матеріалу (бесіди, анкетування) для дослідження рівня сформованості естетичного сприйняття навколишнього середовища; педагогічне спостереження, створення естетичних ситуацій для організації процесу формування естетичного світосприйняття.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася впродовж 2018-2019 років на базі педагогічного факультету Мукачівського державного університету.

Дослідження проводилося в три **етапи**. На першому етапі (жовтень-грудень 2018 р.) було здійснено філософський та психолого-педагогічний аналіз розвитку уявлень про естетичне світосприйняття; визначено сутність та структуру естетичного світосприйняття; з'ясовано сутність і функції естетико-гуманітарного потенціалу природничих дисциплін у формуванні естетичного світосприйняття майбутніх педагогів. Обґрунтовано об'єкт,

предмет, мету дослідження, конкретизовано його завдання, сформульовано робочу гіпотезу.

На другому етапі (січень-березень 2019 р.) проводився констатуючий етап експерименту, було визначено критерії оцінки рівнів сформованості у майбутніх вихователів дітей дошкільного віку естетичного сприйняття навколишнього середовища, розроблено зміст, форми й методи формування естетичного сприйняття навколишнього середовища в процесі вивчення природи рідного краю.

На третьому етапі (квітень-жовтень 2019 р.) апробовувалась розроблена методика формування естетичного сприйняття навколишнього середовища в процесі вивчення природничих дисциплін. Аналізувалися й узагальнювалися результати експериментально-дослідної роботи, формулювалися основні положення й висновки, розроблялись форми і методи впровадження в практику результатів дослідження.

Наукова новизна дослідження. Обґрунтовано: визначення сутності та структури естетичного світосприйняття підлітків; визначення сутності та функцій естетико-гуманітарного потенціалу природничих дисциплін; зміст, форми та методи формування у майбутніх педагогів естетичного сприйняття навколишнього середовища в процесі вивчення природи рідного краю.

Теоретичне значення дослідження полягає у визначенні поняття «естетичне світосприйняття», розкритті сутності та особливостей його формування; теоретичному обґрунтуванні сутності та функцій естетико-гуманітарного потенціалу природничих дисциплін; у теоретичній розробці та обґрунтуванні методики формування естетичного сприйняття навколишнього середовища в процесі вивчення природничих дисциплін.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати мають значення для вивчення проблеми формування естетичного світосприйняття майбутніх педагогів. Обґрунтовано естетико-гуманітарний потенціал природничих дисциплін, що дає більші можливості для його творчого використання у процесі фахової підготовки майбутніх педагогів.

Розроблено зміст, форми та методи формування у вихователів дітей дошкільного віку естетичного сприйняття навколишнього середовища, які сприяють підвищенню ефективності виховного впливу природничих предметів.

Апробація результатів дослідження Результати дослідження опубліковано у збірнику тез конференції (Пинзеник О.М., Вудмаска У. Сутність та структура естетичного світосприйняття майбутнього педагога// О.М. Пинзеник, У. Вудмаска// Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів : збірник тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16-17 травня 2019 р., Мукачєво / Ред.кол. : Т.Д.Щербан (гол.ред.) та ін. – Мукачєво : Вид-во МДУ, 2019. – С. 69-71).

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається із вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, який містить 90 найменувань. Загальний обсяг роботи – 85 сторінок, основний зміст викладено на 74 сторінках. Робота містить 2 таблиці та 3 додатки.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі здійснено внесок у теоретичне узагальнення та практичне розв'язання наукової проблеми формування у студентів – майбутніх вихователів дітей дошкільного віку естетичного світосприйняття у процесі вивчення природи рідного краю.

1. На основі аналізу філософської та психолого-педагогічної літератури встановлено, що проблеми формування естетичного світосприйняття у контексті виховання всебічно розвиненої особистості завжди були в центрі уваги дослідників. Протягом історичного розвитку форми естетичного сприйняття людиною навколишнього світу постійно змінювалися, набували нового духовного змісту, але домінуючою ознакою залишалася світоглядна сутність естетичного світосприйняття, яка визначала місце людини в світі, характер її перетворювальної діяльності.

2. Визначено та обґрунтовано сутність поняття «естетичне світосприйняття» як процесу та результату цілісного чуттєво-емоційного осягнення, відображення, особистісного усвідомлення та оцінювання об'єктивно-суб'єктивних естетичних якостей, ознак та характеристик, що обумовлює прагнення особистості до творчо-естетичного перетворення навколишнього середовища.

Структура естетичного світосприйняття включає:

- емоційно-естетичні компоненти (естетичні потреби, які зумовлюють розвиток чуттєво-емоційної сфери; емоційно-естетичні переживання, які виникають на основі естетичних потреб);
- когнітивний компонент (естетичні уявлення, погляди, переконання);
- аксіологічний компонент (естетичне оцінювання об'єктів та явищ навколишнього світу, що формує систему цінностей підлітка);
- праксіологічний, або творчо-діяльнісний компонент (творчо-естетична активність особистості).

3. Доведено, що природничі дисципліни, які вивчаються у вищому педагогічному навчальному закладі, мають значення для формування естетичного світосприйняття майбутніх фахівців дошкільної освіти.

Естетико-гуманітарний потенціал природничих дисциплін є сукупністю можливостей для формування у студентів основ цілісного естетичного світосприйняття засобами естетичного змісту навчальних дисциплін природознавчого змісту.

У роботі розкрито світоглядну, емоційно-естетичну, когнітивну, аксіологічну, психокорекційну і творчо-спонукальну функції естетико-гуманітарного потенціалу природничих дисциплін та обґрунтовано їх роль у формуванні естетичного світосприйняття підлітків.

4. З урахуванням даних констатуючого етапу експерименту було розроблено методика формування у студентів естетичного сприйняття навколишнього середовища в процесі вивчення природничих дисциплін. Її ефективність забезпечувалась побудовою навчально-виховного процесу на принципах гуманітаризації та інтеграції природничих дисциплін; виявленням й використанням естетико-гуманітарного потенціалу природничих дисциплін; урахуванням вікових особливостей естетичного сприйняття навколишнього середовища; цілеспрямованим залученням студентів до різноманітної творчо-естетичної діяльності на заняттях з природничих дисциплін.

Методика формування у студентів естетичного сприйняття навколишнього середовища в процесі вивчення природничих дисциплін складалась із змістовного, процесуального та оцінно-результативного компонентів. Сутність змістовного компоненту полягала у поєднанні природничих та естетико-гуманітарних складових змісту природничонаукової освіти. Процесуальний компонент методики включав визначення етапів, форм та методів роботи з формування естетичного світосприйняття, характеристику цілеспрямованої діяльності викладача та студентів. Оцінно-результативний компонент методики включав визначення

рівнів сформованості естетичного сприйняття навколишнього середовища студентів засобом контрольних завдань естетичного спрямування та творчих робіт.

Результати формуючого етапу експерименту свідчать про ефективність розробленої методики формування у студентів естетичного сприйняття навколишнього середовища в процесі вивчення природничих дисциплін: на більш високому рівні сформувались естетичні потреби та інтереси, що свідчить про розвиток емоційно-ціннісної сфери особистості, відбулось засвоєння естетичних понять, що обумовило розвиток когнітивної сфери, зросла творчо-естетична активність, що свідчить про розвиток поведінкової сфери особистості. Серед більшості студентів відзначаємо зростання естетичних потреб та установок; прагнення до естетичного аналізу природних об'єктів та явищ навколишнього середовища; більш високий рівень оперування естетичними поняттями, наявність естетичних переконань. Більш усвідомленою стала творча активність, про що свідчить отримана на заключному етапі експериментальної роботи динаміка рівнів сформованості у підлітків естетичного сприйняття навколишнього середовища.

Проведене дослідження не вирішує всіх проблем щодо формування естетичного світосприйняття підлітків. Актуальною залишається проблема гуманітаризації природничих дисциплін на основі створення інтегрованих курсів, у які було б включено питання формування естетичного світосприйняття майбутніх педагогів.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>